

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 8/6/2026 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

A1.

α. «Εθνικές γαίες»: Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητα του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης).

Οι περιουσίες αυτές περιήλθαν στην κυριότητα του ελληνικού κράτους «επαναστατικώ δικαίω». *[Για τις ελληνικές επαναστατικές κυβερνήσεις αποτέλεσαν το πρώτο και, ουσιαστικά, το μόνο κεφάλαιο στη διάρκεια του πολέμου, γι' αυτό και χρησιμοποιήθηκαν ως υποθήκη για τη σύναψη δανείων ή ως μέσα εξασφάλισης εσόδων, μέσω της εκποίησής τους. Η έκταση των γαιών αυτών μπορεί να υπολογιστεί μόνο κατά προσέγγιση, καθώς το σχετικό με την έγγειο ιδιοκτησία οθωμανικό καθεστώς ήταν περίπλοκο, όπως και οι μηχανισμοί απογραφής των περιουσιακών στοιχείων.]* Υπολογίζεται ότι η έκταση των εθνικών κτημάτων ανερχόταν χονδρικά σε 4.000.000 έως 5.000.000 στρέμματα.

β. «Οργανικός Νόμος»: Ένα σοβαρό ζήτημα, που επίσης αντιμετωπίστηκε με επιτυχία, ήταν το καθεστώς της τοπικής Εκκλησίας. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900, δόθηκε λύση σε ακανθώθη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

γ. «Εθνικόν Κομιτάτον»: Πολιτικός μηχανισμός με μικρότερη απήχηση (από τις δύο μεγάλες παρατάξεις) που συγκροτήθηκε στην Εθνοσυνέλευση του 1862-64 ήταν το **Εθνικόν Κομιτάτον**, υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη, που υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό, πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

A2.

α - Λάθος

β - Λάθος

γ - Σωστό

δ - Σωστό

ε - Σωστό

B1. Αν λάβουμε υπόψη τις παραγωγικές δυνατότητες της Ελλάδας στη διάρκεια του πρώτου αιώνα της ανεξαρτησίας της, δεν πρέπει να μας εκπλήσσει το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εξωτερικού της εμπορίου αφορούσε γεωργικά προϊόντα. Στις **εξαγωγές**, περισσότερο από τα 2/3 (σε αξία) του συνόλου, ήταν γεωργικά προϊόντα. Η γενική τάση μάλιστα οδηγούσε προς τη διεύρυνση του ποσοστού των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων, που έφτασαν να αντιπροσωπεύουν τα 3/4 των συνολικών εξαγωγών στη δεκαετία 1900-1910. Στην κατηγορία αυτή την πρώτη θέση είχε η σταφίδα, που από μόνη της πλησίαζε σε αξία το 1/2 των συνολικών εξαγωγών. Ακολουθούσε με μεγάλη διαφορά το ελαιόλαδο και, μετά το 1900, το κρασί.

Εκτός από τα παραπάνω είδη, εξαγόταν μικρές ποσότητες φυτικών προϊόντων για βιομηχανική επεξεργασία, το βαμβάκι, για παράδειγμα, την εποχή του αμερικανικού εμφυλίου πολέμου ή ο σταθερά ανερχόμενος καπνός, που όμως αντιπροσώπευε ακόμα ασήμαντο ποσοστό των εξαγωγών (2-3%). Μέχρι το 1880 επίσης υπήρχε σημαντική εμπορική κίνηση στα κατεργασμένα δέρματα, η οποία όμως σχεδόν εξαφανίστηκε στη συνέχεια. Στην κατηγορία των πρώτων υλών, τις εξαγωγές συμπλήρωναν τα μεταλλευτικά προϊόντα, που από το τέλος του 19ου αιώνα πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών. Επρόκειτο κυρίως για μόλυβδο, για μαγγανιούχα μεταλλεύματα, για σμύριδα και θηραϊκή γη. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων ήταν κυριολεκτικά ασήμαντες.

B2. Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις από την άφιξη των προσφύγων στην εθνολογική σύσταση του πληθυσμού της Ελλάδας. Το 1920 η Ελλάδα είχε 20% μη Έλληνες ορθόδοξους, ενώ το 1928 μόλις 6%. Ο ελληνικός πληθυσμός της Δυτικής Θράκης και της Ηπείρου αυξήθηκε, ενώ η Κρήτη, η Λέσβος και η Λήμνος εξελληνίστηκαν πλήρως. Η κυριότερη όμως μεταβολή στην εθνολογική σύσταση λόγω της εγκατάστασης των προσφύγων συνέβη στη Μακεδονία. Το ποσοστό των μη Ελλήνων ορθοδόξων που ήταν 48% το 1920, έπεσε στο 12% το 1928. Η ενίσχυση του ελληνικού χαρακτήρα της Μακεδονίας είχε μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Ελλάδας. Εξάλλου, αραιοκατοικημένες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας, κάποιες από αυτές παραμεθόριες, εποίκιστηκαν από πρόσφυγες. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρώθηκαν οι νέες περιοχές που ενώθηκαν με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και ενσωματώθηκαν στον εθνικό κορμό.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Γ.1.

α) Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα. **Ο Βαυαρός λόγιος Friedrich Thiersch, σύμφωνα με το δοθέν κείμενο α', που είχε έρθει σε επαφή με τις ελληνικές πόλεις το 1832, έδωσε μια κλασική περιγραφή του συστήματος των πελατειακών σχέσεων. Τονίζει ότι για την κατανόηση της φύσης του συστήματος αλλά και για τις υποχρεώσεις που επιβάλλει στους προστάτες, προϋπόθεση είναι η κατανόηση της ελληνικής κοινωνίας των παρελθόντων χρόνων. Στην οργάνωση των πελατειακών δικτύων οδήγησαν οι εξής λόγοι: ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας, η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών. Η κεντρική εξουσία απουσίαζε και δεν ήταν ικανή να προστατεύσει τους πολίτες, συνεπώς οι πολίτες αναζητούσαν αλλού στήριγμα και προστασία. Επίσης απουσίαζε το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους. Ο απομονωμένος άνθρωπος, έπρεπε να εξασφαλίσει μια θέση ανάμεσα στους άλλους. Ανεξάρτητα από το πόσο ισχυρός ή ανίσχυρος αισθανόταν, είτε γινόταν οπαδός κάποιου ισχυρού, είτε συσπείρωνε ο ίδιος οπαδούς γύρω του. Οι παραπάνω λόγοι**

οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια.

β) Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Σύμφωνα και με τα δεδομένα από το κείμενο β', η οικογένεια ήταν ο μόνος αξιόπιστος σύμμαχος σε έναν κόσμο γεμάτο με κινδύνους. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες που διέθεταν παρόμοια κοινωνική θέση και κάθετα με πάτρωνες προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση, οι οποίοι με τη σειρά τους ανήκαν στην πελατεία των ανδρών με επιρροή. Οι θεσμοί που στήριζαν τις οριζόντιες συμμαχίες των οικογενειών, δημιουργούσαν το αίσθημα αλληλεγγύης στις κάθετες, τις ιεραρχικά δομημένες πελατειακές ενώσεις και υποχρέωναν κάθε μέλος να συμμορφώνεται με ορισμένους κανόνες συμπεριφοράς όπως γάμος, υιοθεσία, αδελφοποιία και κουμπαριά σε γάμο ή βάφτιση με κάποιον ισχυρό.

Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

[Επί τουρκοκρατίας το πολιτικό πλαίσιο ήταν δεδομένο και αναμφισβήτητο: η οθωμανική κυριαρχία. Τα ζητήματα στα οποία μπορούσαν να εκφραστούν διαφωνίες και διαφορετικές απόψεις ήταν είτε η διεκδίκηση δημοσίων αξιωμάτων είτε η αντιμετώπιση μικροπροβλημάτων της καθημερινής ζωής, περισσότερο «τεχνικής» υφής, όπως π.χ. ζητήματα δημοσίων έργων.]

Δ.1.

Η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίσκι και τη Σεβαστούπολη, **τα Κατύωρα, την Οινόη και τα Σούρμενα σύμφωνα με τις πληροφορίες του πρώτου κειμένου.** Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. **Πάντως, σύμφωνα με τον Λαμψίδα, η αξία των εισαγωγών ήταν περίπου 62.000.000 φράγκα με κυριότερες χώρες προέλευσης την Αγγλία, την Περσία, τη Γαλλία, τη Ρωσία και την Ελβετία και προτελευταία την Ελλάδα με μόλις 131.150 φράγκα ενώ η αντίστοιχη των εξαγωγών ήταν κοντά στα 37.000.000 φράγκα με κυριότερες περιοχές προορισμού την Περσία, την Κωνσταντινούπολη, τη Ρωσία, τη Γαλλία και τον Καύκασο.**

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα, **που ήταν σύμφωνα με το Κείμενο Β', το σημαντικότερο κέντρο της οικονομικής δραστηριότητας της παραλιακής περιοχής του Πόντου** αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869, **αφού βρισκόταν στο τέλος του χερσαίου δρόμου και στο κέντρο της επικοινωνίας μεταξύ Περσίας - Κασπίας και Μικράς Ασίας. Η σημασία αυτή της Τραπεζούντας** ολοκληρώθηκε με τη διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883 και μέχρι το 1906, όπως επιβεβαιώνεται και από την Ελένη Κατσιαδάκη - Γαρδίκια από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, **το εμπόριο της περιοχής εξακολουθούσε να ακμάζει λόγω του αποκλεισμού της διαδρομής μέσω Καυκάσου στο εμπόριο της Περσίας από τη Ρωσία. Έτσι, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας των Καπαγιαννίδη, αδελφών**

Φωστηρόπουλου και των Θεοφύλακτου και Λεοντίδη έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου.

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού, **που αποτελούσε το δεύτερο σε σημασία οικονομικό κέντρο λόγω της ιδανικής της θέσης και βασιζόταν κατά κύριο λόγο στη γεωργική παραγωγή της ενδοχώρας της**, εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων, όπως **το σιτάρι, το αλεύρι και η βρόμη κατά το Κείμενο Γ' του Κυριάκου Χατζηκυριακίδη. Μάλιστα, όπως προκύπτει από το ίδιο κείμενο, το ύψος των εισαγωγών της περιοχής δεν άλλαξε αισθητά, αφού ορισμένα προϊόντα, όπως τα βαμβακερά, μάλλινα είδη και τα μέταλλα μειώθηκαν, ενώ άλλα όπως ο καφές, τα σπιτικά είδη και η ζάχαρη αυξήθηκαν.** Το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Στην Κερασούντα, **η οποία βρισκόταν σε εξαιρετικά στρατηγική θέση για τη κεντρική Μικρά Ασία**, οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σουρμελή και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Ευξείνου Πόντου αλλά και της Ευρώπης, **συμβάλλοντας στην καθιέρωσή της ως το πιο αποδοτικό αναλογικά εισαγωγικό και εξαγωγικό κέντρο.**

Η οικονομική άνθηση του ελληνισμού στην ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου είχε ως αποτέλεσμα την πνευματική και καλλιτεχνική αναγέννηση.